

2. Макаренко А. Трудовое воспитание. Отношение, стиль, тон в коллективе / А. С. Макаренко // Проблемы школьного советского воспитания. М.: Учпедгиз, 1963. – С. 105.
3. Наблюдения и труд детей в природе / Сост. Г. Ф. Мазурина. – М.: Просвещение, 1976. – С. 169–178.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5т. Т.5. – К.: Рад. школа, 1976. – 639 с.

Attention is paid to the methods of organization and characterization of various forms environmental education: mass (excursions, sports, nature corners, festivals, exhibitions, work in the garden to collect forage for winter feeding birds, planting trees and shrubs, pest of agriculture, harvesting medicinal plants, etc.), group (walking and activity groups), individual (observation and description of natural objects).

Key words: *Ukraine, rural kindergartens, forms of environmental education, children 6 to 7 years of age.*

УДК 173.5(73)
ББК 74.93(4/9)

Оксана Нич

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ США: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано педагогічні умови сімейного виховання дітей в українській діаспорі США в історичні ретроспективі.

Окреслено питання батьківської просвіти, співпраці сім'ї та школи у справі виховання дітей, розвитку системи підготовки молоді до відповідального батьківства в українській діаспорі США.

Ключові слова: *сімейне виховання, педагогічні умови, українська діаспора США, історичний аспект.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Питання сімейного виховання серед важливих та актуальних історико-педагогічних проблем посідає одне з чільних місць, оскільки сім'ї відведена вирішальна роль у формуванні особистості. З огляду на це, особливої значущості набуває концептуалізація розвитку сімейного виховання в українській діаспорі з урахуванням усіх його складових, у тому числі культурних процесів в США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Великий вклад у розробку засад сімейного виховання внесли видатні українські вчені кінця XIX – початку XX ст. А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Психолого-педагогічні проблеми виховання в сім'ї були предметом дослідження і сучасних науковців, таких як І. Бех, Л. Бойко, Л. Драчук, І. Зверева, В. Кравець, Г. Наумчук, Л. Синютка, Т. Троїцький, І. Трубавіна та ін.

Результати аналізу сучасної української педагогічної літератури свідчать про відсутність досліджень, в яких би висвітлювались питання сімейного виховання в українській еміграції. На сучасному етапі окремі аспекти окресленої проблеми розглянуто лише в науково-педагогічних дослідженнях Л. Божук “Шкільництво українського зарубіжжя: традиції та сучасний досвід”, Т. Бублик “Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20-30 рр. XX ст.”, О. Гриценко “Преса українців північноамериканського

континенту як чинник збереження їхньої етнічної ідентичності (1990-ті роки)”, Т. Михайленко “Національне виховання молоді української діаспори в Канаді (кінець XIX – початок XX ст.)” та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати педагогічні умов сімейного виховання дітей в українській діаспорі США в історичні ретроспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить аналіз джерельної бази, однією з перших країн, що почала займатися батьківською просвітою, а сьогодні має найсучасніші концепції в цій сфері, є Сполучені Штати Америки. Тому з метою подальшого використання в Україні доцільним є вивчення ідей і здобутків американської педагогічної думки родинного виховання та батьківської просвіти.

Результати аналізу наукової літератури та практики навчання батьківству в Україні та США дали нам змогу виокремити низку проблем, які заважають активному розвитку батьківської просвіти в нашій країні:

- 1) відсутність якісної методичної літератури для батьків;
- 2) проблема створення програм з батьківської просвіти, конференцій та лекцій, батьківських асоціацій тощо.
- 3) недостатнє залучення батьків до навчально-виховного процесу;
- 4) недостатня практика підготовки до сімейного життя та батьківства.

Історіографія наукових досліджень з проблем сімейного виховання та батьківської просвіти в США свідчить про їх важливість на всіх етапах історичного розвитку країни. Теорія та практика батьківської просвіти в США вперше стала об’єктом глибокого конструктивно-критичного аналізу в період зміни педагогічної свідомості американців та активного становлення просвіти батьків (початок XIX століття 60-ті рр. XIX століття). Другий етап наукової розробки окресленої проблеми припадає на другу половину XIX – початок XX ст., в період буржуазно-феміністського руху та початку професійного навчання жінок материнству.

Сьогодні соціально-педагогічна робота в США, окрім захисту прав дитини, роботи з проблемними дітьми, корекції поведінки тощо, включає в себе роботу з родинами. Діяльність в цій сфері, в свою чергу, поділяється на: вирішення соціальних проблем (малозабезпечені сім’ї, багатодітні родини), сімейно-виховна діяльність (сімейні консультації), соціально-педагогічні втручання (здійснення підготовки батьків у справі виховання дітей, надання їм допомоги та підтримки). Серед соціально-педагогічних втручань в США розрізняють навчання батьків з метою поглиблення їхньої свідомості і використання їхніх виховних здібностей; соціовиховне втручання – дії, що здійснюються фахівцями і спрямовані на те, щоб допомогти, підтримати та порадити батькам у виконанні ними завдань виховання дітей [2, с. 190]. Але високий рівень американської соціально-педагогічної роботи в галузі навчання батьків є результатом довгого процесу розвитку батьківської просвіти в цій країні.

Звернення до історико-педагогічних джерел, відзначає, що перші письмові рекомендації для батьків з’являються в період зародження батьківської просвіти (друга половина XVIII – початок XIX ст.), а перші посібники – в період активного становлення батьківської просвіти (початок XIX століття – 60-ті рр. XIX століття). Найбільш відомі для цього часу педагоги, автори підручників для батьків С. Гудріч, Л. Сігорней, Д. Дрейк в своїх працях пропонують численні поради та рекомендації стосовно здійснення належного виховання дітей та проводять лекції для матерів. Але найбільш відомим посібником з навчання батьків, яким і сьогодні керуються багато

вітчизняних та зарубіжних сімей, є “Дитина та догляд за нею” Б. Спока (1946). В цій роботі, з метою надання родині загального уявлення про дитину, американський учений, дитячий лікар і педагог Б. Спок у співробітництві з педіатром і дитячим психологом доктором Б. Розенбергом створює “звід законів дитячого щастя і здоров’я”.

Факт використання українськими сім’ями американських посібників з догляду за дитиною підтверджує відсутність якісної методичної літератури для батьків, створеної вітчизняними педагогами.

Ретроспективний погляд у минуле також дав змогу зробити висновок, що, окрім великої кількості літератури для батьків, вже в XIX столітті в США активно починають створюватися асоціації, які займаються проблемами дитини та впливу сімейного оточення на її розвиток. Так, в 1815 році для обговорення виховних методів у Портленді збирається неформальна група батьків, а в 1820 році вже була організована “Материнська асоціація”. У 1888 році з метою вивчення дитини з “розумової, моральної і фізичної сторін” створюється Асоціація Вивчення Дітей Америки (Child Study Association of America – CSAA). Звернення до історичних документів стосовно діяльності цієї організації дало нам можливість встановити, що асоціація вивчала особливості розвитку дитини та її виховання, вплив сім’ї на малюків. Організація використовувала у своїх програмах сучасні досягнення в області соціології, психіатрії і психології і була однією з перших, хто познайомив американських батьків з ними. Одним з напрямків діяльності асоціації було проведення лекцій для батьків. Впливовою на сферу батьківської просвіти в США була діяльність Національного Конгресу Матерів (National Congress of Mothers). Конгрес був створений у 1895 році американськими вчителями Еліс Маклелан Берні та Фобі Епперсон Хаст. Метою організації було поліпшення умов життя дитини і родини, а також просування концепції материнської любові. Історичні джерела свідчать про те, що у 1897 році Національний Конгрес Матерів був перейменований в Асоціацію Батьків і Вчителів (Parent Teacher Association – PTA), що змінило напрямок діяльності організації – більша увага стала приділятися зміцненню зв’язків школи і родини в рамках громади [1, с. 125].

Таким чином, можемо зазначити, що вже наприкінці XIX століття залучення батьків до навчально-виховного процесу стало розглядатися як шлях створення “батьківсько-вчительського партнерства”, метою якого було корисне та позитивне навчання дитини.

Головною тенденцією сучасної американської педагогіки також стала активізація взаємодії школи з батьками та родиною взагалі. Помітною ознакою діяльності багатьох соціальних та педагогічних працівників США є їх прагнення надати спільній діяльності школи і сім’ї характеру обґрунтованої системи. В американській педагогіці все частіше можна зустріти поняття “батьківсько-шкільне виховання”, “сімейно-вчительське партнерство” та інші. Американські дослідники з питань сімейного виховання Дж. Кер’ю, І. Гудмен, пояснюючи важливість “сімейно-вчительського партнерства”, стверджують, що “родини та вчителі мають індивідуальні та унікальні знання про дитину. Але як вони зможуть побачити дитину як єдине ціле, якщо існують окремі індивідуальні особливості дитини, які можуть побачити тільки батьки чи тільки вчителі” [1, с. 14].

Щодо сучасної батьківської просвіти в США, на даний період вона досягає дуже високого рівня. Соціальні і педагогічні працівники проводять спеціальні курси для батьків з родинного виховання. На всіх рівнях (школа, мікрорайон, місто та ін.) діють

батьківські асоціації, що організують благодійну діяльність, працюють з неблагополучними сім'ями, ведуть у школах гуртки чи проводять уроки як волонтери. Також в США діють батьківсько-вчительські асоціації, робота яких включала лекції для батьків, групові та індивідуальні бесіди, зустрічі з батьками, відвідування дітей на дому та ін. В Америці існувала велика кількість програм, що навчають батьків в трьох напрямках:

- 1) батьки – діти (FAPE, HIPPU, Anoka, Parent-to-Parent Program);
- 2) батьки – діти – вчителі (CFC, NEA, The Children's School);
- 3) підготовка працівників для роботи в сфері батьківської просвіти (Family Life Education Program, the programs of National Council of Family Relations and National Council for Parent Involvement in Education) [2, с. 191].

Особливістю системи батьківської просвіти в США на початку XXI століття була диференціація батьківських програм (для батьків-чоловіків, для батьків, які мають дітей з різними видами відхилів тощо).

Серед проблем розвитку батьківської просвіти в Україні ми також виокремлюємо недостатність практики підготовки молоді до сімейного життя та батьківства. В США ідея про підготовку молоді до сімейного життя була пов'язана з діяльністю Американської асоціації домашньої економіки (The American Home Economics Association), а втілена на практиці з актом Сміта-Хьюджеса 1917 року, коли цей курс став читатися у професійних коледжах навчання жінок домашньому господарству. Сьогодні наука про ведення домашнього господарства чи сімейно-споживча наука (Home Economics) вивчається в школах як окремий предмет.

Як свідчить Дж. Ф. Ластер, американський дослідник з питань сімейної політики в США, навчання сімейно-споживчим наукам виникло в середині XIX сторіччя як наука про ведення домашнього господарства (Domestic economy) для молодих жінок. В другій половині XIX століття реформатор у сфері освіти Катрін Бічер розробила спеціальну наукову область із метою надання допомоги студентам-жінкам у розвитку навичок критичного мислення, необхідних у їхніх будинках і за їхніми межами. Спочатку, ця нова для вивчення область була невід'ємною частиною загального курсу наукової ліберальної освіти, що займалася підготовкою жінок до їх "професій" як дружин і матерів. Особливе місце в новій сфері жіночого впливу відводилось наступним положенням:

- 1) домашні обов'язки – жіноча робота;
- 2) жінки мають потребу в певному формальному навчанні, тренуванні їхніх домашніх обов'язків.

Наприкінці XIX століття було створено внутрішні курси для молодих жінок, за допомогою яких вони навчались веденню домашнього господарства. Найважливішими предмета були "Домашня економіка" (Home economics) і "Домашня наука" (Domestic science). Вони містили наступні теми: культура домашнього господарства, декорування будинку, керування грішми, вплив батьків, діти, тренінг по ранньому дитинству, права дитини, здоров'я дитини, природа дитини, релігійне виховання, діти й гра [1, с. 223].

Велику роль в розширенні практики навчання батьківству та сімейному життю відіграли акти Сміта-Левера (1914) та Сміта-Х'юджеса (1917), за якими встановлено єдину освітню програму на всій території США (Cooperative Extension System) та виділено навчання сімейно-споживчій науці як окремий предмет [2, с. 190].

Таким чином, швидкий розвиток руху професійного навчання жінок материнству та домашньому господарству, метою якого було підняття престижу

жіночої справи, підготовка жінок до їх “професій” як дружин і матерів призвів до виникнення науки про ведення домашнього господарства (Home economics), а пізніше до введення її як окремого предмету в шкільній програмі.

Сьогодні підготовка молоді до сімейного життя відбувається в трьох напрямках: підготовка до шлюбу, статеве виховання, підготовка до відповідального батьківства.

Метою дошлюбної підготовки є засвоєння сукупності теоретичних знань про шлюб та інтимні взаємини з подальшим формуванням практичних умінь і навичок їх застосування.

В США паралельно функціонувало два типи навчальних програм з дошлюбної підготовки молоді: навчальні курси, в основу яких покладено кращі зразки світової літератури, що формували моделі поведінки учнів шляхом наслідування дій і вчинків літературних героїв, та програми, спрямовані на розвиток необхідних у майбутньому практичних умінь і навичок сімейного життя.

Метою статевих виховання молоді було засвоєння інформації з питань анатомії і фізіології організму людини та його репродуктивної системи; виховання почуття відповідальності у статевих взаєминах шляхом пропаганди використання контрацептивів та відмови від випадкових статевих контактів; розвиток навичок побудови успішних взаємин між чоловіком і жінкою; формування усвідомленого сприйняття зобов'язань та відповідальності сімейного життя.

Висновки. Отже, метою українсько-американської системи підготовки молоді до відповідального батьківства було розширення наявної системи знань, умінь та навичок щодо виховання й догляду за дітьми та специфіки взаємин “батьки-діти”.

1. Anglo-American on the Ukrainian gusion 1938 – 1951. A documentary collection / Lubomyr V. Luciuk, Bohdan S. Kordan. – Kingston, Ontario-Vestal, New York, 1987. – 242 p.
2. Pazuniak N. An Overview of Ukrainian Studies in American Institutions of Higher Learning / Natalia Pazuniak // The Ukrainian Heritage in America. – New-York, 1991 – P.190 – 191.

Pedagogical conditions of children's family upbringing in Ukrainian Diaspora of the U.S.A in historical retrospective are analyzed in the article. The main questions of parents' education, cooperation of family and school in children's upbringing, development of system of youth's preparation to motherhood in Ukrainian Diaspora of the U.S.A. are defined in the article.

Key words: family education, pedagogical conditions, Ukrainian Diaspora of the U.S.A., historical aspect.

УДК 372.3(09)
ББК 74.1 (4УКР)

Ірина Улюкаєва

СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття присвячена розгляду соціокультурних умов становлення та розвитку вітчизняної дошкільної освіти наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Розкриваються особливості цього процесу, наводиться фактологічний матеріал. Значна увага звернена на висвітлення ролі громадської ініціативи у розвитку теорії та практики дошкільної освіти у цей період, а також акцентується на її євроінтеграційному векторі.

Ключові слова: дошкільна освіта, суспільне дошкільне виховання, дитячі садки, педагогічні товариства, школа нянь, Фребелівський педагогічний інститут.